

УДК 378.147:796+376]-051

**DEVELOPING THE READINESS OF FUTURE PHYSICAL EDUCATION
TEACHERS TO WORK IN THE CONTEXT OF INCLUSIVE EDUCATION
ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ**

Sokolenko O. I. / Соколенко О. І.*k.p.s., as.prof / к. п. н., доц.*ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9374-4548>

State Institution Luhansk Taras Shevchenko National University

Poltava, 3 Ivana Banka St., 36000

*Держаний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м.**Полтава, вул. Івана Банка, 3, 36000*

Анотація. У статті розглядається актуальна проблема формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до роботи в умовах інклюзивної освіти. Проаналізовано сутність готовності їх до роботи в інклюзивному середовищі. Визначено основні шляхи, форми і методи, що сприятимуть формуванню готовності майбутнього вчителя фізичної культури до роботи в умовах інклюзивної освіти. Описано результати анкетування серед студентів 1-4 курсів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти щодо означеної проблеми.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивна освіта, готовність, готовність до інклюзивної діяльності, інклюзивна компетенція.

Вступ.

Останнім часом сформувалися стійкі негативні тенденції в стані здоров'я дітей усіх вікових груп і зростання кількості дітей-інвалідів. За оперативними статистичними даними Міністерства освіти і науки України [8] станом на 01.01.2025 кількість учнів з особливими освітніми потребами в нашій країні складає 47610 осіб.

За прогнозами, у зв'язку з погіршенням екології, збільшенням патологій, війною, кількість дітей з обмеженими можливостями здоров'я зростатиме. У зв'язку з цим постає питання готовності системи освіти дати якісну освіту дітям із обмеженими можливостями здоров'я.

Саме тому реформи України спрямовані на гуманізацію в системі освіти. Кожен учень має право здобувати освіту в найменш обмеженому просторі, тобто в закладах загальної середньої освіти, які він регулярно відвідуватиме нарівні з іншими учнями, стикаючись із необхідністю проходити загальний освітній курс навчання та виховання.

Це зумовлює необхідність модернізації змісту професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури з метою формування їх готовності до роботи в нових умовах.

Роль вчителя фізичної культури в умовах інклюзивного навчання набуває особливого значення, тому що саме вчитель фізичної культури створює умови для фізичного розвитку та соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами. Сучасний учитель фізичної культури повинен володіти відповідними методиками та технологіями й бути готовим до роботи з дітьми з різними освітніми потребами.

Необхідною умовою здійснення високих освітніх результатів є сформована готовність майбутніх учителів фізичної культури до нових освітніх практик, зокрема, до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах закладів загальної середньої освіти. Тому проблема готовності майбутніх учителів фізичної культури є актуальною на етапі впровадження та розвитку навчання дітей з особливими потребами, як фактор успішності освітнього процесу цієї категорії учнів. Актуальність теми дослідження зумовлене також необхідністю пошуків шляхів, методів та засобів формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до роботи в умовах інклюзивної освіти.

Різні аспекти підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти до роботи в умовах інклюзивного навчання учнів закладів загальної середньої освіти розкрито у працях науковців О. Г. Білюк, В. В. Зеленіна, І. М. Коренева, М. О. Давидюк, А. С. Пехарєва, Т. М. Цегельник, Ю. О. Саєнко, Н. А. Фіголь та інших, у яких науково обґрунтовано теоретичні, методичні, психолого-педагогічні засади формування в майбутніх фахівців готовності до професійної діяльності. Готовність викладачів закладів вищої освіти до реалізації інклюзивної освіти стала об'єктом дослідження науковців Олександра та Ольги Шумських.

Проблематиці надання знань з інклюзивної освіти в системі підготовки майбутніх учителів фізичної культури присвятили дослідження Т. Б. Долинський, Б. О. Буховець, Г. О. Дишель, О. О. Погорелова, Д. А. Пріма,

І. А. Княжева та інші.

Проблему фахової підготовки учителів фізичної культури до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти висвітлено у роботах М. О. Шевченко, С. В. Ткаченко, С. С. Ткаченко, Я. Демус, А. В. Соловей, Д. В. Чижак та інші. Н. Ф. Щекотиліна обґрунтовує педагогічні умови, які забезпечують підготовку майбутніх учителів фізичної культури до індивідуальної роботи з учнями в умовах інклюзії.

Метою нашого дослідження є обґрунтування необхідності формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до роботи в умовах інклюзивної освіти та визначити основні шляхи, форми і методи її формування.

Попри наявність наукових праць, присвячених проблемі формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до роботи в інклюзивній освіті, низка аспектів залишається недостатньо дослідженою. Зокрема, ще не набуло належного теоретико-практичного обґрунтування саме шляхів, методів та засобів формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до роботи в умовах інклюзивної освіти.

Основний текст.

Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивне освітнє середовище є одним із актуальних викликів для системи освіти як на національному, так і на глобальному рівні.

У даний час в систему освіти все міцніше входить термін «інклюзивна освіта», що передбачає навчання дітей з особливими потребами у закладах загальної середньої освіти, виключення дискримінації та забезпечення сприятливих умов для кожної дитини. Інклюзивна освіта – важливий аспект в організації соціалізації дітей з функціональними обмеженнями та їх сімей.

В основу інклюзивної освіти покладено ідеологію, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей, забезпечуючи рівне ставлення до всіх учнів, але створюючи при цьому особливі умови для дітей, які мають специфічні освітні потреби. Інклюзивна освіта розглядається як забезпечення рівного доступу до освіти для всіх учнів з урахуванням різноманітних особливостей освітніх потреб

та індивідуальних можливостей. Інклюзивні підходи сприяють підтримці дітей з особливими освітніми потребами у навчанні та досягненні особистісного успіху, що розширює шанси та можливості для їх подальшої адаптації в соціумі.

Інклюзія допомагає розвивати у здорових дітей толерантність до однолітків із особливими освітніми потребами, почуття взаємодопомоги та прагнення до співпраці.

Пріоритетним напрямом для навчання дітей з обмеженими можливостями є впровадження інклюзивної освіти, що визначається як частина загальної освіти, яка передбачає доступність освіти для всіх.

У статті 20 Закону України «Про освіту» [3] підкреслюється, що інклюзивне навчання здобувачів освіти базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників.

Ефективність впровадження інклюзивного підходу в систему освіти залежить саме від підготовки кваліфікованих педагогічних кадрів, які усвідомлюють соціальну значущість своєї професії, мають високу мотивацію до виконання професійної діяльності, знають вікові та психологічні особливості вихованців з різними патологіями розвитку, які вміють реалізувати конструктивну педагогічну взаємодію.

С. О. Сисоева та І. В. Соколова [7, с. 133] трактують поняття «професійна підготовка майбутнього фахівця», як: «неперервний і керований процес набуття особистістю суб'єктивного досвіду професійної діяльності, що дозволяє системно та цілісно сприймати дійсність і діяти на основі гуманістичних ціннісних орієнтацій, закладених у сучасних освітніх концепціях неперервності, гуманізації освіти і професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти для формування професійної компетентності особистості та успішної праці з урахуванням сучасних вимог ринку праці».

Забезпечення освітнього процесу кваліфікованими кадрами передбачає наявність у майбутніх учителів фізичної культури готовності до діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами. Ми цілком погоджуємося з

Л. О. Прядко [6] про те, що вчителі повинні приймати нову систему цінностей, творчо реалізувати нові технології навчання, здатні розв'язувати проблему соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, володіти методами психолого-педагогічної діагностики, стабільно прагнути до високих результатів у професійній діяльності, розуміти специфіку освітніх програм, володіти методиками і технологіями навчання таких дітей, ефективно взаємодіяти у навчальному закладі й з соціумом.

Аналіз наукової літератури із проблеми готовності майбутніх учителів фізичної культури до діяльності в умовах інклюзивної освіти вможливив виокремлення низки підходів до трактування термінів «готовність» і «готовність до інклюзивної діяльності», «інклюзивна компетентність».

А. І. Каплієнко [4], готовність визначає як здатність на високому рівні здійснювати свою діяльність, швидко адаптуватися до нових умов, бути відповідальним за свої дії та розвиватися в професії. Готовність науковець також розуміє й як складне особистісне формування, що дає можливість досягати високих результатів у професійній праці й містить у собі професійно-моральні погляди і переконання, професійну спрямованість психічних процесів, професійні знання, вміння та навички, налаштування на діяльність, здатність переборювати труднощі, самооцінка результатів цієї роботи, потребу у професійному самовдосконаленні розуміє готовність.

В. А. Триндюк [9, с.51] наголошує, що готовність пов'язана зі становленням особистості, яка має певну сукупність знань, умінь, навичок, особистих якостей, адекватних вимогам та змісту професійної діяльності.

Ми погоджуємося науковцем М. І. Берегової [1], яка розуміє готовність майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти як складне особистісне утворення, що зумовлює їх здатність надавати якісні освітні послуги під час інклюзивного навчання, забезпечувати оптимально сприятливі умови для особистісного розвитку здобувачів освіти, незалежно від їх особливостей розвитку.

Враховуючи те, що здобувачі освіти з обмеженими можливостями здоров'я

отримують можливість навчатися разом зі здоровими учнями, майбутньому вчителю фізичної культури, необхідно мати певний рівень сформованості інклюзивної компетентності, як складової його професійної компетентності. Вони повинні знати основи корекційної педагогіки та спеціальної психології, мати чітке уявлення про особливості психічного та фізичного розвитку здобувачів освіти з особливими освітніми потребами.

Н. А. Фіголь [10], інклюзивну компетентність педагога розглядає як певний рівень знань і вмінь, які необхідні для виконання своїх професійних функцій в умовах інклюзивного освітнього середовища (Фіголь, 2020).

Науковці І. О. Ніколаєску, О. О. Михальчук, Ю. М. Нікітська [5] підкреслюють, що інклюзивна компетентність педагога передбачає не лише наявність позитивного ставлення до дитини з особливими освітніми потребами, а й готовність до прийняття активної позиції в пошуку рішень нових професійних завдань.

О. Г. Білюк, В. В. Зеленін, І. М. Коренева [2], ключовими аспектами підготовки майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзії вважають:

- 1) формування професійно-ціннісних орієнтацій, спрямованих на ефективну роботу з дітьми з особливими освітніми потребами;
- 2) усвідомлення цінності кожної дитини, незалежно від її особливостей розвитку та потреб;
- 3) розуміння своєї ролі як носія культурних цінностей та відповідальність за їх передавання дітям із психофізичними особливостями;
- 4) визнання творчої природи педагогічної діяльності, яка вимагає значних духовних та енергетичних ресурсів.

Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури залежить значною мірою від його готовності до постійного саморозвитку та самовдосконалення, до вміння поєднувати діяльнісний та особистісно-орієнтований підходи; підтримувати своє тіло у гарній фізичній формі і власним прикладом показувати, що фізичний розвиток – це кроки до успіху, до тренування сили волі, протидія депресіям і сумнівам, а також напрацювання вміння бути частиною команди; протидіяти

булінгу в учнівських колективах, вміти добирати фізичні вправи у відповідності до нозології дітей та ін.

Ми розглядаємо готовність майбутнього вчителя фізичної культури до роботи в інклюзивному середовищі як інтегральну якість особистості, яка характеризується певним рівнем її розвитку та визначає можливість особистості брати участь у будь-якому процесі. Готовність передбачає наявність у них знань, умінь і навичок, що дозволяють йому здійснювати свою діяльність на рівні сучасних вимог науки і техніки.

Готовність майбутнього вчителя фізичної культури до роботи з учнями в умовах інклюзивної освіти визначається як:

- сукупність уявлень, знань про особливості учнів із особливими освітніми потребами;
- умінь та навичок володіння прийомами, засобами, формами, методиками та технологіями роботи з цими учнями в умовах інклюзивної освіти;
- сформованість певних особистісних якостей, які забезпечують стійку мотивацію цієї діяльності.

При цьому готовність до роботи в умовах інклюзивної освіти ми розглядали з позиції психологічної та професійної готовності, де психологічна готовність включала: ціннісну орієнтацію особистості, мотивацію, толерантність та педагогічний оптимізм. Структуру професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури в умовах інклюзивної освіти ми вбачаємо у комплексі дидактичних знань та методичних умінь, виражених наступним чином:

- дидактичні знання: про нормативно-правові засади інклюзивної освіти; про особливості побудови процесу навчання та виховання дітей в умовах інклюзивної освіти; про побудову комунікативного зв'язку з суб'єктами інклюзивної освіти та ін.;

- методичні вміння та навички: здійснення комунікативного зв'язку з такими дітьми та їх батьками; конструювання навчально-виховного процесу в умовах спільного навчання дітей з різними можливостями; роботи в «команді» фахівців та ін.

На нашу думку, готовність майбутнього вчителя фізичної культури до роботи в умовах інклюзивної освіти є результатом спеціальної теоретичної та практичної підготовки й включає кілька основних компонентів.

Готовність майбутнього вчителя фізичної культури до роботи в умовах інклюзивної освіти є результатом спеціальної теоретичної та практичної підготовки й включає кілька основних компонентів, а саме мотиваційний, когнітивний, креативний, діяльнісний.

Мотиваційний компонент це сукупність стійких мотивів до роботи в умовах інклюзивної освіти, спрямованість до здійснення ефективного процесу навчання, визнання кожного учня суб'єктом навчальної діяльності, формування внутрішньої готовності до позитивного сприйняття учнів з обмеженими можливостями здоров'я.

Когнітивний компонент – це система знань та уявлень про проблему інвалідності, особливості психічного та фізичного розвитку осіб з обмеженими можливостями здоров'я та особливості побудови педагогічного процесу з такими учнями;

Креативний компонент відображає творчу активність та особистісні особливості педагога, що дозволяють створювати нові матеріальні та духовні цінності, а також розвивати творчий потенціал учнів з обмеженими можливостями, керуючись їх можливостями;

Діяльнісний компонент складається із способів та прийомів реалізації професійно-педагогічних знань у роботі з особами з обмеженими можливостями здоров'я та передбачає формування у майбутніх учителів відповідних професійних компетенцій.

Формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до роботи в умовах інклюзивного середовища на нашу думку, це складний комплексний педагогічний процес, який спрямований на формування особливих знань, умінь, навичок у набутті досвіду і особистісних якостей, необхідних для здійснення у подальшому своєї професійної діяльності.

У рамках аналізованої проблеми нами було проведено дослідження з виявлення відносин майбутніх учителів фізичної культури до можливості роботи в умовах інклюзивної освіти.

У дослідженні взяли участь студенти 1–4 курсів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, освітньої програми Середня освіта. (Фізична культура) навчально-наукового інституту охорони здоров'я і спорту державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (96 осіб). Під час проведеного опитування нами було отримано наступні результати.

На запитання «Чи знайомі Ви з поняттям «інклюзивна освіта»?» позитивно відповіли 64% опитаних студентів, 36% відповіли, що знайомі частково.

На питання «Як Ви ставитеся до спільного навчання здорових дітей та дітей з обмеженими можливостями у стані здоров'я?» 44% респондентів дали позитивну відповідь, 56% – негативну.

На запитання «Чи хотіли б Ви працювати вчителем фізичної культури у галузі адаптивної фізичної культури?» 43% студентів дали позитивну відповідь, 57% – негативну.

На запитання «Як Ви вважаєте, чи мають студенти різних спеціальностей закладів вищої освіти педагогічних спеціальностей вивчати особливості роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби?» 83% респондентів дали ствердну відповідь, 17% відповіли, не обов'язково.

На питання про фактори, які можуть ускладнити роботу фахівця з фізичної культури при організації спільних занять здорових дітей та дітей з обмеженими можливостями здоров'я, були отримані наступні результати: 38% студентів турбують складнощі організації взаємодії здорових дітей та дітей з обмеженими можливостями здоров'я відсутність спеціальних навичок для спілкування з дітьми з особливими освітніми потребами, такі заняття лякають 22% студентів, 21% опитуваних студентів вказують на недолік або відсутність спеціального обладнання та пристроїв для таких занять, у меншій мірі викликають труднощі недостатні знання методики занять із дітьми-інвалідами – 19 %, 38% – не дали відповіді на це питання.

На питання «Чи готові Ви до роботи в умовах інклюзивної освіти?», 46% студентів відповіли, що готові частково, 54% – відповіли, що не готові.

Результати опитування свідчать про те, що частина майбутніх учителів фізичної культури – не знайомі з поняттям «інклюзивна освіта», більше половини опитуваних студентів виступає проти спільного навчання здорових дітей та дітей з порушеннями у стані здоров'я.

При цьому більшість студентів зазначили, що вивчати особливості дітей з різними обмеженнями у стані здоров'я мають усі студенти вищих педагогічних навчальних закладів, оскільки, якщо доведеться працювати в умовах інклюзивної освіти, вони б хотіли бути більш підготовленими.

Аналізуючи фактори, які можуть більшою мірою ускладнити роботу учителя фізичної культури в умовах інклюзивної освіти, розуміємо, що найбільше майбутніх спеціалістів непокоїть, як ефективно організувати взаємодію між здоровими дітьми і дітьми з обмеженими можливостями здоров'я. Результати проведеного анкетування показали, що майбутні вчителі фізичної культури мають недостатні знання, пов'язані зі специфікою роботи з дітьми, які мають обмежені можливості здоров'я, проте адекватно оцінюють можливі труднощі роботи в умовах інклюзивної освіти та рівень своєї готовності до їх подолання.

За результатами дослідження ми дійшли розуміння необхідності цілеспрямованого формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до роботи в умовах інклюзивної освіти. Для цього нами були визначені шляхи, форми і методи, що сприятимуть ефективному формуванню готовності майбутнього вчителя фізичної культури до роботи в умовах інклюзивної освіти: співпраця з закладами освіти в яких навчаються діти з особливими освітніми потребами; моделювання різних ситуацій професійної діяльності під час виконання практичних знань у закладі вищої освіти; виконання творчих проєктів (індивідуальних і групових); форми навчання: лекції, практичні заняття, тренінги, консультації, семінари, проєкти, вебінари, різні форми співпраці з інклюзивними закладами освіти де навчаються діти, які мають особливі освітні

потреби, майстер-класи фахівців (педагогів, психологів, логопедів, дефектологів, реабілітологів, ерготерапевтів); сучасні інтерактивні методи: робота в групах, ділові ігри, моделювання різного роду педагогічних ситуацій (через ділові та рольові ігри, тренінги з інклюзивного навчання – вивчення методів роботи з дітьми різних нозологій), метод занурення в професійне середовище, мозковий штурм, метод ознайомлення з дидактичними матеріалами, програмами та мобільними додатками для інклюзивної освіти та інші.

Висновки.

Таким чином, інклюзивна освіта є однією з основних складових процесу соціальної інтеграції людей з обмеженими можливостями здоров'я. Ефективність інклюзивної освіти залежить від професійної компетентності фахівців, тому формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до роботи в інклюзивному освітньому середовищі є важливим завданням педагогічної освіти.

Структуру готовності майбутніх учителів фізичної культури в умовах інклюзивної освіти, що складається з 4-х компонентів (мотиваційний, когнітивний, креативний, діяльнісний), ми вбачаємо у комплексі дидактичних знань та методичних умінь, виражених наступним чином: дидактичні знання; методичні вміння та навички.

Готовність майбутнього вчителя фізичної культури до роботи в інклюзивному середовищі полягає у володінні спеціальними педагогічними теоріями, здатності адаптувати навчальний матеріал відповідно до можливостей учня, індивідуалізувати процес навчання, залучення батьків в освітній процес, педагогічній гнучкості, здатності бачити потенціал учня.

Для ефективного формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до роботи в інклюзивному освітньому середовищі були визначені шляхи, форми і методи для впровадження в освітній процес закладу вищої освіти.

Література:

1. Берегова М. І. Дидактико-практична підготовка майбутніх корекційних педагогів до роботи в умовах освітнього інклюзивного простору : автореф. дис. ... доктора пед. наук. Київ, 2019. 40 с.
2. Білюк, О. Г., Зеленін, В. В., & Коренева, І. М. (2024). Підготовка майбутніх педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Педагогічна Академія: наукові записки, (12). URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14246824>.
3. Закон України «Про освіту» URL: https://urst.com.ua/pro_osvitu/st-20
4. Каплієнко А. І. Формування готовності майбутніх фахівців спеціальної освіти до командної роботи в умовах інклюзії : дис....кан. пед. наук: 13.00.03., Київ, 2022. 246 с.
5. Ніколаєску І. О., Михальчук О. О., Нікітська Ю. М. Формування інклюзивної компетентності вихователя закладу дошкільної освіти. Імідж сучасного педагога. 3(204). 2023. С.87–90.
6. Прядко Л. О. Формування інклюзивного простору як засобу готовності педагога загальноосвітнього навчального закладу до роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2014. № 4. С. 444-450.
7. Сисоєва С. О., Соколова І. В. Проблеми неперервної професійної освіти : тезаурус наукового дослідження : наук. видання. Київ : ВД ЕКМО, 2010. 250 с.
8. Статистичні дані / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani>
9. Триндюк В. А. Формування готовності до академічної мобільності у студентів вищого технічного навчального закладу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Луцьк, 2017. 273 с.
10. Фіголь Н. А. Інклюзивна компетентність педагога: теоретичний аспект. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2020. Вип. 77. С. 199–202. URL: <https://www.chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/77/46.pdf>

Abstract. *The article addresses the pressing issue of preparing future physical education teachers for professional activity within the context of inclusive education. The essence of their readiness for work in an inclusive environment is analyzed. The article identifies key approach, forms, and methods that can stimulate the development of such readiness among future physical education teachers. Furthermore, the article presents the findings of a survey conducted among undergraduate students (1–4 years of study, bachelor’s level) concerning hereinafter mentioned issue.*

Keywords: *inclusion, inclusive education, professional readiness, readiness for inclusive practice, inclusive competence.*

Статтю надіслано 24.09.2025 р.

© Соколенко О. І.